

Művészeti alapjövedelem létezik? Hogyan lehetséges? – Széljegyzetek az FKSE kerekasztalához

Február 4-én az FKSE berkeiben került megrendezésre egy kerekasztal-beszélgetés Marikovszky Andrea, Huth Július, Seregi Tamás és Török Krisztián Gábor közreműködésével, a téma pedig egy időről-időre feldobott labda, az alapjövedelem kérdése volt, ezúttal a művészeket illetően.

Ha a művészeti mező fiskális irányításáról beszélünk, viszonylag hamar és könnyedén meg lehet egyezni abban, hogy a mezőnek eredendően nem profitábilis jellegéből fakadóan finanszírozásra van szüksége. Hiszen a művészeti munka termelési ciklusa nem hagyományos, munkakörülményei jelentősen eltérnek az általános foglalkoztatási modelltól, és alapjában véve állandó jövedelemre kevéssé számíthat az ember, ha művésznek áll. Mindezek természetesen átható létbizonytalanságot eredményeznek és az alkotókat másodállások szerzésére – vagy akár totális pályaelhagyásra – kényszerítik. Szélsőségesen alacsony azoknak a művészeknek az aránya, akik csupán művészeti munkájukból képesek megélni, így valamifajta „bérrendezési” kísérlet elgondolása nem egy elvetendő ötlet.

A finanszírozás formáit már azonban sokkal nehezebb meghatározni. Az a csekély, kiszámíthatatlan és sokszor esetleges megélhetési forrás, amelyet a művészek számára az ösztöndíjak, pályázatok és különféle rezidenciák világa jelent nem képes a művészek egyébként nem túl nagy számú csoportját ellátni – ebben a kérdésben az említett esemény összes résztvevője egyetértett. Máshogy szólva, nem igazán nyújt egzisztenciális biztonságot hosszú lefutású pályázatok eredményeiben reménykedni, vagy minden évben a Derkovits-ösztöndíj legújabb nyerteseinek listáját várni. Könnyen érthető tehát, hogy ezeknek a lehetőségeknek az elégtelensége – nemzetközi szinten a nyolcvanas évek gallery boom-jától kezdődően kiemelten – az „Art World” csillogó betűkkel kimázolt ajtajai felé löki a művészeket, megidézve ezzel természetesen a piaci logikának való megfelelés kényszerét, azonban továbbra is megtartva a szinte oktrojáltnak ható, külső szisztémának való kiszolgáltatottságot. Vagyis a létbizonytalanság nem vész el, csak átalakul.

Az illúzió miszerint a szabadságjog kiteljesedését az jelenti, hogy a művész szabadon alkothat, csupán „jó művészetet” kell csinálnia, és ebből egyértelműen következik, hogy a felvevőpiac méltányosan és elégséges módon megfizeti már rég szertefoszlott. A művészeti piac keresletét

ennél sokkal összetettebb tényezők határozzák meg, amiben közrejátszanak a változókonnyű gyűjtési trendek is. Az tehát, hogy valaki ezen a piacon milyen árat tud realizálni magának, nem feltétlenül arányos a szóban forgó mű vágyott vagy valós értékével.

Így, amennyiben a műkereskedelmi piac deficitjei – illetve szándékai – miatt nem képes a művészi munkák válogatás nélküli, széles vagy majdnem teljes körű megfizetésére ez a feladat egyéb intézményekre hárul. A megoldandó feladat terheinek egy része bizonyos ösztöndíj bizottságokra, alapítványokra helyeződik át, azonban – ahogy fentebb említettem – ezek általában nem képesek állandó jövedelmet nyújtani. Létrejön ezzel egy olyan körforgás, ahol a művésznek több téren kell aktívnak mutatkoznia – azonban még ekkor sem biztos, hogy „nyer”.

Tehát a művészek teljes csoportja számára az intézményrendszer jelenlegi formájában nem képes megfelelő jövedelmi körülményeket biztosítani – többek közt abból adódóan, hogy a jelenlegi intézményrendszer nem közjóként értelmezi és kezeli a művészetet és a kultúrát. Erre a megélhetési problémára több típusú válaszkísérlet érkezett már. Ilyen például, a New York-i Artist Employment Program, amely keretei között művészek és helyi közösségi szervezetek vállalhatnak közös munkát, amelyért éves jövedelmet kapnak, vagy a szintén USA-beli Artists at Work program, ami havi jövedelmet biztosít a résztvevő művészeknek, különböző kulturális intézményekkel együtt végzett munkáért cserébe. Ezek a kezdeményezések persze könnyen kritizálhatóak éppen abból a szempontból, hogy nem a művészi munkát fizetik meg, hanem csupán intézményesítik a mellékállások szükségességét. Egy eltérő, azonban ugyanerre a problémára válaszoló megoldást ajánl az FKSE kerekasztalának egyik résztvevője, Huth Július is, egy szolidaritásra épülő, kortárs művészeti alapítvány javaslatával.¹

A megoldani kívánt megélhetés és művészet kérdésre az alapjövedelem igénylése is egy válaszkísérlet – ennek lehetőségeit, kereteit és akadályait járták körbe a jelenlévők, akik közül Seregi Tamás érvelt legegységesebben az alapjövedelem mellett. Korábbi exindex-en megjelent írását követve² egy olyan alapjövedelmi rendszert vázolt fel, amely a kultúrafinanszírozás jelenlegi kereteiből gazdálkodna és egy újraelosztó szisztémaként működve havi alapvető megélhetést biztosítana a rendszer tagjainak. Természetesen ennek kapcsán felvethető a kérdés – és fel is vetődött –, hogy kik lesznek azok a bizonyos tagok. Ezt

¹ Huth Július: „Kortárs Művészeti Alap – Pozícióharc helyett szolidaritás” *A mű*, 2022. február 22. [URL: https://amu.hvg.hu/2022/02/22/kortars-muveszeti-alap-pozicioharc-helyett-szolidaritass-2/?fbclid=IwAR1_5Dk5TUPo9-0Ly6KQttQ6INQcqpC7smnc2TYyd7kRYVIfUF4UaWGbmFg]

² Seregi Tamás: „Olcsó művészetet – de miből?” *Exindex*, 2018. szeptember 14. [URL: https://exindex.hu/flex/olcso-muveszetet-de-mibol/?fbclid=IwAR0iL4C0qzXiziRsZcD0UkjFaa6N4_nnRH2a1dYemlYkPdurLKe_pl3H6Mg#23sym]

a belépési küszöböt Seregi a diploma megszerzésében jelölte meg, hivatkozva a kortárs magyar művész társadalom tendenciáira. Török Krisztián ezt elvetette, azzal érvelve, hogy maga a felsőfokú végzettség is bizonyos anyagi és kulturális tőkéknek az eredője. Marikovszky Andrea pedig egy tágabb perspektívából szemlélve inkább általános alapjövedelemről beszélt – szintén korábbi írásának megfelelően.³ A keretek felrajzolásának kérdésével azonban a diskurzus el is érkezik legkritikusabb pontjához.

Az alapjövedelem – és itt főként a feltétel nélküli alapjövedelem, vagy röviden FNA – kapitalista keretek közti bevezetésének megvan az általános kritikája⁴, azonban, ha önmagában álló *művészeti* alapjövedelemről beszélünk, akkor annak egysége szükségszerűen buborékot fog képezni a társadalomban. Mi történik ezzel a buborékkal miután felfújták? Vajon beteljesülnek-e az olyan várakozások, miszerint egy bizonyos csoport ilyen típusú kiemelése esetén „hirtelen mindenki művész akarna lenni”, vagy képes lenne-e a rendszer önnön határait szabályozni? Vajon kihatással lenne-e a művészeti piac árképzésére, és úgy egyáltalában milyen módon változtatná meg annak működését? És számomra az egyik legérdekesebb kérdésként: vajon a művészek jelenleg heterogén és elviekben virtuális „egységként” létező csoportját nem osztaná-e fel egy ilyen határhúzás? Nem termelődnének-e újra a kádár-korból (is) ismerős támogatott és nem támogatott művészek csoportjai – akár a bourdieu-i heteronóm és autonóm művészek mintájára?⁵ Kihatna-e ez a művészeti produktumok minőségére, mennyiségére, milyenségére? A jövedelem összegétől függően segélyről vagy tényleges jövedelemről lenne szó? Kívánnának-e ezek után továbbra is a művészek a piac igényeihez alkalmazkodni vagy éppen felszabadítóan hatna rájuk a biztos jövedelem?

Természetesen ezek mind olyan nyitott kérdések, amelyek végére az FKSE-ben zajló vita sem tudott pontot tenni. Ezzel együtt a kerekasztal-beszélgetés pozitív hozadékanak tekinthető, hogy tematizálta a művész társadalom egzisztenciájának kérdését. Ami azonban ennél sokkal alapvetőbb lenne, hogy általában véve több figyelem és aktivitás irányuljon a stabil és megbízható jövedelemmel nem rendelkezők kiszolgáltatott helyzetére. Érthető, hogy egy diskurzus, amely a társadalom egy olyan típusú „zárványának” szenteli a figyelmét, mint a művészeti mező, könnyen válhat vakká a „rajta kívül eső” mindennapos és sokszor rendszerszintű problémákra. Az erre vonatkozó premisszákat a beszélgetés több résztvevője

³ Marikovszky Andrea: „A feltétel nélküli alapjövedelem liberális, konzervatív és baloldali olvasatai” *Mérce*, 2019. szeptember 29. [URL: <https://merce.hu/2019/09/29/a-feltetel-nelkuli-alapjovedelem-liberalis-konzervativ-es-baloldali-olasatai/>]

⁴ Lásd szintén Marikovszky, 2019.

⁵ Pierre Bourdieu: *A művészet szabályai*, Budapest: Budapesti Kommunikációs és Üzleti Főiskola, 2013. 239.

meg is tette, azonban lehet, hogy érdemes lenne a művészeti közeg megküzdő mechanizmusain túl, a felvetett kérdés szélesebb körű kontextusának is több figyelmet szentelni. Művészek nélkül és velük együtt is hatalmas a biztos jövedelem nélkül élők tömege – amivel mind a kritikai diskurzusnak, mind a kritikai cselekvésnek számot kell vetnie.